

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПОЗАКЛАСНІЙ НАРОДОЗНАВЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

FEATURES OF THE FORMATION OF THE NATIONAL AND CULTURAL IDENTITY OF CHILDREN OF PRIMARY SCHOOL AGE IN EXTRACURRICULAR ACTIVITIES

Стаття присвячена особливостям формування національно-культурної ідентичності дітей молодшого шкільного віку у позакласній народознавчій діяльності. У статті доведено, що впровадження в освітньо-виховний процес НУШ нової освітньої моделі формування національно-культурної ідентичності дітей в умовах воєнно-політичних, соціально-економічних, інформаційних викликів XXI століття дозволить долати спадок деколонізації попереднього періоду, проводити процес взаємного навчання, коли молодше покоління, отримуючи сучасне по-новому переосмислене трактування історичних подій та фактів, може впливати на старше покоління, яке було виховане в радянський окупаційний період, яке, беручи участь у виборах, формує політичне бачення країни.

У дослідженні розкрито особливості формування національно-культурної ідентичності дітей молодшого шкільного віку у процесі організації позакласної народознавчої роботи з розвитку мовлення. Аналіз наукових та методичних праць засвідчив, що в них недостатньо висвітлена проблема ефективного використання народознавчого матеріалу в процесі позакласної роботи з метою розвитку мовлення молодших школярів. У запропонованому дослідженні дотримано визначення позакласної роботи як навчально-виховної роботи, що здійснюється в позаурочний час, поглиблює і доповнює знання, здобуті на уроках, виконує важливі функції навчання та виховання. Доцільним є використання і такого поняття як позакласна мовленнєва діяльність молодших школярів, адже в процесі позакласної роботи мовленнєва діяльність лежить в основі всіх інших видів діяльності. За умови дотримання тісного взаємозв'язку з навчальним матеріалом уроку та комунікативного підходу, позакласна мовленнєва діяльність стає особливою формою навчання української мови та сприяє формуванню національно-культурної ідентичності учнів молодшого шкільного віку. Для розв'язання поставлених завдань, вчителю варто застосовувати оновлені методи та засоби комплексного аналізу, який охоплює українознавчий контент освіти в Україні; аксіологічний метод, що конкретизує та сприяє практичному виявленню національних, громадських цінностей у патріотичному вихованні; комплекс інноваційних методів виховного впливу на свідомість, почуття та волю дітей та студентської молоді з метою формування у них патріотичних поглядів і переконань, зорієнтованих на національні цінності та повагу до власної спільноти.

Ключові слова: національно-культурна ідентичність, учні молодшого шкільного віку, позакласна робота, народознавча робота, розвиток мовлення, українська народна педагогіка, національні цінності, етнос, нація.

The article is devoted to the peculiarities of the formation of the national and cultural identity of children of primary school age in extracurricular ethno-school activities. The article proves that the introduction into the educational process of the NUS of a new educational model for the formation of the national and cultural identity of children in the conditions of military-political, socio-economic, information challenges of the XXI century will overcome the legacy of decolonization of the previous period, conduct the process of mutual education, when the younger generation, receiving a modern reinterpretation of historical events and facts, can affect the older generation, which was brought up in the Soviet occupation period, which, taking part in the elections, forms the political vision of the country.

The study reveals the peculiarities of the formation of the national and cultural identity of children of primary school age in the process of organizing extracurricular ethno-school work on the development of speech. The analysis of scientific and methodological works showed that they do not sufficiently highlight the problem of the effective use of ethno-scientific material in the process of extracurricular work in order to develop the speech of younger students. The proposed study adheres to the definition of extracurricular work as educational work, carried out in extracurricular time, deepens and complements the knowledge gained in the lessons, performs important functions of training and upbringing, interconnection with the educational material of the lesson and communicative approach, extracurricular speech activity becomes a special form of teaching the Ukrainian language and contributes to the formation of the national and cultural identity of students of primary school age. To solve the tasks, the teacher should use updated methods and means of complex analysis, which covers the Ukrainian content of education in Ukraine; an axiological method that specifies and promotes the practical identification of national, public values in patriotic education; a set of innovative methods of educational influence on the consciousness, feelings and will of children and student youth in order to form patriotic views in them and beliefs focused on national values and respect for one's own community.

Key words: national and cultural identity, students of primary school age, extracurricular work, ethnos, ethnos Ukrainian, nation.

УДК 373.3.017.4:172.12 (347)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/47.52>

Матвієнко О.В.,
докт. пед. наук, професор,
завідувачка кафедри педагогіки
і методики початкового навчання
Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова

Силенко Н.І.,
аспірантка кафедри педагогіки
і методики початкового навчання
Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова

Постанова проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими практичними завданнями. Формування нового українця має відбуватися на основі національних та європейських

цінностей, а саме: повага до національних символів (герба, прапора, гімну України); участь у громадсько-політичному житті країни; повага до прав людини; верховенство права; толерантне

ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних та національно-мовних особливостей; готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України.

Серед негативних чинників у вихованні національно-культурної ідентичності в дітей молодшого шкільного віку варто визначити інформаційну війну та військову агресію РФ по відношенню до України, де особливий акцент був зроблений на: російськомовному населенні, відлученому від української мови; перекручуванні історичних фактів та запереченні автентичності української мови і культури та самого існування нації; боротьбу за утвердження російської мови як другої державної та витіснення української мови з медіа-ринку; використанні політтехнологій та передвибірчих компаній з метою розмежування регіонів України, зіткнення інтересів на основі різниці та поглиблення суперечностей.

Національно-культурна ідентичність проявляється як спільнота «світогляду», відчуття приналежності до історико-культурного фундаменту. Потреба у власності є одним з основних елементів структури особистості.

Національно-культурна ідентичність українців проявляється суб'єктивним досвідом приналежності до українського народу, нації, свідомим прийняттям її культурних і моральних цінностей, що характеризуються виявленням і формуванням відповідної національної концепції.

Усі зазначені чинники, підсилюють необхідність впровадження в освітньо-виховний процес НУШ нової освітньої моделі формування національно-культурної ідентичності дітей в умовах воєнно-політичних, соціально-економічних, інформаційних викликів ХХІ століття дозволить долати спадок деколонізації попереднього періоду, проводити процес взаємного навчання, коли молодше покоління, отримуючи сучасне по-новому переосмислене трактування історичних подій та фактів, може впливати на старше покоління, яке було виховане в радянський окупаційний період, яке, беручи участь у виборах, формує політичне бачення країни.

Поряд із навчанням позаурочна навчально-творча діяльність має також дуже важливе значення у мовленнєвому розвитку учнів початкової школи. Сучасна педагогічна наука та шкільна практика напрацювали оптимальні форми, методи та прийоми навчально-виховної роботи дітьми, що спонукають їх до активного мовленнєвого і творчого розвитку. Вчителів початкової школи легше організувати позакласну діяльність із молодшими школярами, якщо він враховуватиме їхні пізнавальні інтереси, надаючи кожному з них можливості обрати справу до душі та спілкуватися із ровесниками, старшими учнями й дорослими.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Вагомість українознавчої проблематики, її універсальності у процесі формування національно-культурної ідентичності особистості, постає на усіх етапах боротьби за державність. Про це свідчать численні дослідження розвитку українознавчої науки (Л. Біловус, Г. Ващенко, О. Духнович, І. Огієнко, О. Ольжич, С. Романюк, Є. Федоренко, Я. Чепіга), в яких окреслюється проблема збереження етнокультурної ідентичності через освітнє середовище.

Однією із найбільш повних й аргументованих сучасних теорій, котрі розглядають вплив мови на формування ідентичності, є теорія Дж. Фішмана. Згідно з нею, мова тісно пов'язана з ідентичністю трьома способами.

Дж. Фішман підкреслював культурну значущість мови для етнічної ідентифікації. Між тим це не означає, що ідентичність може зберігатися в якомусь чистому, незмінюваному вигляді. Це також не означає неминучого зв'язку певної мови з певною ідентичністю. Швидше, мова, яка традиційно пов'язана з певною ідентичністю, розглядається як значущий ресурс для етнокультурної ідентичності як на рівні соціальної інтеграції, та соціальної ідентифікації.

У запропонованому дослідженні потрактування терміна «позакласна робота» як навчально-виховної діяльності, що відбувається переважно у позаурочний час, поглиблює та доповнює отримані учнями на уроках знання і виконує функції навчання та виховання. Вважаємо доцільним застосування такого поняття як «позакласна мовленнєва діяльність молодших школярів», адже у процесі позакласної роботи саме мовлення вчителя та учнів є основою всіх інших видів діяльності.

Узагальнення напрацювань педагогів, психологів, учителів-практиків і методистів уможливило окреслити основні переваги позакласної мовленнєвої діяльності вчителя початкової школи з молодшими школярами: неформальні обставини спілкування; опосередкований вплив учителя на свідомість учня, що сприяє успішності всіх видів його навчально-пізнавальної діяльності; надає більше можливостей учням для розвитку нахилів та здібностей і їх прояву у декламуванні, співанні, танці, грі, розкриття гармонійності й різнобічності свого характеру, задоволення потреб у свободі висловлення своїх міркувань та самоствердженні; можливість для перевтілення у ході театралізації, що особливо до вподоби учням початкової школи; немає оцінювання знань, умінь і навичок; сприятлива емоційна атмосфера без зауважень і надмірного моралізування; можливість вибору та постійна зміна видів діяльності, серед яких перевага надається ігровим, що посилює мотивацію молодших школярів до опанування нових знань і спілкування; добровільність участі дітей.

Позакласна робота – широке й багатозначне поняття, що в наукових джерелах тлумачиться переважно як різноманітні за змістом, призначенням та способом керування заняття. У наукових дослідженнях і періодиці наявні різні інтерпретації терміна «позакласна робота». Її ще називають «позаурочною», «позанавчальною виховною роботою», «позакласною діяльністю».

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Відомими психологами, педагогами, вчителями визнано, що виховні народознавчі заходи є ефективним і дієвим засобом удосконалення змісту початкової освіти, насамперед, мовної, адже створюють середовище для виконання завдань мовленнєвого розвитку молодших школярів.

Разом із тим у практиці позакласної роботи вчителів початкової школи немає системності у застосуванні народознавчих засобів з метою мовленнєвого розвитку молодших школярів. Це свідчить про необхідність створення навчально-методичного забезпечення для процесу розвитку мовлення учнів початкових класів у ході позакласної діяльності народознавчого спрямування та його впровадження в практику загальноосвітньої школи.

Аналіз виконаних досліджень дає підстави для висновку про те, що успішність здійснення учителем початкової школи позакласної діяльності з молодшими школярами зумовлюється єдністю змісту, форм і методів її виконання. Оскільки завдання позакласної роботи багатогранні й охоплюють як освітню, так і виховну сфери педагогічного процесу в їх нерозривній єдності, то й у змісті, методах і формах позашкільної діяльності має відобразитися ця єдність і багатогранність.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою цієї розвідки є спроба показати мову як головну ознаку ідентичності української нації з її проблемами й перспективами розвитку; висвітлити роль мови як джерела духовного життя народу, визначального чинника ідентичності української нації; окреслити особливості організації позакласної народознавчої роботи з розвитку мовлення молодших школярів як умови формування національно-культурної ідентичності української нації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим стабілізуючим чинником такого аморфного й хисткого поняття як ідентичність є зв'язок з мовою. Мова слугує засобом вираження і формування етнічної самосвідомості, задовольняє культурні потреби народу, є однією із найважливіших етноконсолідуючих ознак ідентичності. Як суспільному явищу мові завдяки її інерційності притаманна більша стійкість.

Глобалізація світу і прозорість соціокультурних кордонів накладають відбиток і на мовну

ідентичність суспільств. За своєю природою глобалізація – космополітична. Неодмінним її супутником у більшості країн є дво- чи багатомовність. Змінюються статусні характеристики мов. Якщо розглядати ефект впливу соціолінгвістичних аспектів глобалізації на національну ідентичність, то можна сказати, що мова є ключовим маркером етнічних кордонів. При цьому головною властивістю мови як підґрунтя ідентичності є унікальна здатність консолідації спільнот в єдиний соціум.

Усвідомлюючи єдність цілей навчання і виховання у процесі становлення та розвитку особистості й зважаючи на те, що формування національно-культурної ідентичності учнів початкової школи є комплексним завданням, послуговуємося терміном «позакласна народознавча робота з розвитку мовлення», тлумачення якого охоплює позакласну навчальну діяльність вчителя та учнів з української мови і позакласне виховання молодших школярів з урахуванням основних положень народознавчого підходу до розвитку їх мовлення.

За умови дотримання основних положень комунікативного підходу й тісного взаємозв'язку з навчальним матеріалом уроку позакласна мовленнєва діяльність учителя та учнів стає особливою формою навчання української мови та має вплив на формування національно-культурної ідентичності молодшого школяра.

У межах започаткованого дослідження поняття «народознавчий підхід» інтерпретується як спосіб навчання рідної мови та мовленнєвого розвитку в процесі позакласної роботи, що передбачає опертя на здобутки народної педагогіки, оскільки народна система навчання і виховання є найбільш відповідною генетичній природі дитини й ефективним дієвим засобом в опануванні нею рідної мови та формуванні мовленнєвої компетентності молодших школярів.

В сучасній методичній науці здійснені напрацювання, щодо впровадження і застосування народознавчих засобів у практиці позакласної навчально-виховної роботи (Т. Дем'янюк, С. Домбровський, З. Сергійчук, Р. Скульський та інші вчені). Аналіз наукових та методичних праць засвідчив, що в них недостатньо висвітлена проблема ефективності застосування народознавчого матеріалу в процесі позакласної роботи з метою розвитку мовлення молодших школярів. У психолого-педагогічній науковій літературі зосереджено увагу переважно на таких методах позакласної роботи вчителя з учнями: розповідь, пояснення, лекція, бесіда, робота з підручником або книгою, ілюстрування, демонстрування, лабораторні та графічні роботи, самостійне спостереження; робота на ділянці чи у майстерні; вправи, розв'язання задач, практичні роботи, екскурсії, повідомлення учнів, дослідницька робота та ін., а відповідно до

іншої класифікації: пояснювально-ілюстративний, евристичний та проблемний методи тощо.

У практиці роботи загальноосвітніх шкіл України чітко визначилися форми організації позакласної роботи, що відрізняються за кількісним складом учнів – *індивідуальна, групова або гурткова і масова*, яка у деяких наукових дослідженнях називається *фронтальною*.

І. Лопушинський пропонує власну класифікацію форм і видів позакласної роботи з української мови, які сприяють, насамперед, мовленнєвому розвитку школярів. Так, крім трьох традиційних форм *індивідуальної, групової та масової* (за охопленням учнів), учений виокремлює *систематичні* форми (за частотністю ведення) – гурткова робота, клубна, створення радіопередач, оформлення стіннівок, кутків – й *епізодичні* – вечори, ранки, дні, тижні, декади української мови, олімпіади, конференції, конкурси, фестивалі, екскурсії тощо. За способом передавання мовного матеріалу розрізняє *усні* форми позакласної роботи (всі види, що здійснюються в усній формі) і *письмові* – стіннівки, бюлетені, стенди, рукописні журнали та альбоми, доповіді, листування тощо. Відомо, що усні форми переважають над письмовими, що пояснюється практичною спрямованістю процесу навчання і виховання за способами української мови у позакласній діяльності, але на практиці всі форми переплітаються і комбінуються, бо пов'язані між собою й утворюють загальну систему позакласних занять з української мови [4].

Вважаємо, що, обираючи основні принципи і засоби, методи та прийоми, форми і види позакласної народознавчої діяльності для здійснення розвитку мовлення молодших школярів та формування національно-мовленнєвої компетентності у початковій ланці освіти, вчителю необхідно спиратися як на досягнення народної дидактики, так і на висновки наукових досліджень, що є результатом впровадження попередніх у навчально-виховний процес НУШ.

Серед принципів народної дидактики М. Стельмахович виокремив такі, що є тотожними до загальнонаукових: достовірності й науковості, свідомості й активності, систематичності і послідовності, врахування індивідуальних особливостей, міцності, доступності, наочності, зв'язку навчання з життям, виховуючого навчання, гуманізму [9]. Крім них, учений науково обґрунтував систему етнолінгводидактичних принципів, яка уможлиблює учням опановувати мову в супроводі знань про культуру, природу, історію Вітчизни і народу, його характер і психологію, світоглядні орієнтації, ідеали, традиції, звичаї [9].

Оскільки ці принципи є основоположними при організації навчальної діяльності з розвитку мовлення учнів початкової школи у процесі позакласної роботи народознавчого спрямування, то

їх сутність потребує тлумачення, увиразнення та конкретизації.

Принцип народності ґрунтується на широкому застосуванні всіх видів і жанрів народної творчості (казок, легенд, оповідань, пісень, прислів'їв, приказок, загадок, скоромовок, сміховинок тощо), творів художньої літератури, образотворчого мистецтва, музики, побутової культури, народних звичаїв, обрядів; опануванні народного мовленнєвого етикету; залученні до збирання скарбів народної мудрості тощо. Увесь народознавчий матеріал покликаний сформувати основні риси мовленнєвої компетентності учнів початкової школи, а саме: розвивати мовленнєві навички й уміння, а також вивчати свій народ на основі кращих зразків культури та мистецтва. Обстоюючи значимість цього принципу в навчанні й вихованні дітей, К. Ушинський був переконаний в тому, що «народ поза народністю, що тіло без душі» [12, с. 234].

Принцип природовідповідності є одним із найдавніших у системі народної дидактики та провідним у педагогічній спадщині Я.-А. Коменського, Й. Песталоцці, Г. Сковороди, В. Сухомлинського та інших учених, а позакласна народознавча діяльність надає найширші можливості для втілення основних положень цього принципу, адже з практики відомо, що екскурсії в природу, прогулянки, спостереження на основі народного календаря, народних прикмет тощо є однією з найулюбленіших і найпоширеніших форм організації позакласної роботи з молодшими школярами. Активне спілкування з природою формує у них уміння спостерігати, порівнювати, узагальнювати, відображати доквілля засобами рідної мови, розвиває мовленнєві здібності.

Принцип культуровідповідності ґрунтується на необхідності опанування мови в широкому контексті етнічної культури. Особливого значення культуровідповідності у процесі навчання та виховання засобами рідної мови надавав І. Огієнко. Різні народи відображають світ неоднаково, що впливає на своєрідність мовних засобів і втілюється в оригінальності мовлення. Тому, вивчаючи спадок культури рідного народу й ознайомлюючись з українськими традиціями та звичаями спілкування, на основі власного досвіду учень переймає зразки високої культури особистого мовлення.

За висновками провідних учених-мовознавців С. Єрмоленко та Л. Мацько, принцип культуровідповідності забезпечує культуру усного та писемного мовлення, формує в учнів естетику й етику спілкування [7, с. 33].

Принцип емоційності враховує те, що народна дидактика є образно-емоційною знаково-символічною системою освіти. К. Ушинський аргументовано доводив, що образ глибоко заляже в пам'яті, якщо почуття збуджуватиметься саме

цим образом, якого б роду це почуття не було: страх, любов, гнів, сором чи здивування.

Принцип емоційності покладений в основу методичної теорії В. Сухомлинського. За його переконанням, мова мусить не лише вивчатися учнями як знакова система, але й «будити» почуття, емоції [10, с. 46].

Принцип етнічної соціалізації сприяє учням початкової школи усвідомити необхідність вивчення у розумінні українського народу як окремої нації, яка має власну територію, історію, мову, відрізняється неповторністю традицій та звичаїв, законів існування й розвитку. На думку М. Стельмаховича, становлення особистості учня як суспільно-національного індивіда, носія й охоронця рідної мови, самоусвідомлення своєї причетності до рідного народу, свідомої участі у мовотворенні – основне завдання цього принципу [9].

Перебуваючи в атмосфері рідномовного середовища, учень впродовж навчання у початковій школі переймає норми, стереотипи поведінки та світоглядні орієнтири, ідеали й інтереси народу, набуває етнічного досвіду, крім того, сам активно входить у процес мовотворення і мовозбереження.

Принцип історизму, на думку М. Стельмаховича, «допомагає плекати історичну пам'ять» [9]. На вагомості значення історизму в процесі навчання та виховання молоді наголошував К. Ушинський: «Великі люди і великі події його історії можуть бути по справедливості названі... вихователями народу» [13, с. 162]. За його переконанням, історичні відомості необхідно покласти в основу вивчення рідної мови і навчання граматики, бо вони розкривають шляхи виникнення та розвитку не лише мови, але й народу. Цього принципу також дотримувалися Г. Ващенко, В. Сухомлинський та інші вчені.

У початковій школі, зокрема у ході позакласної роботи, залучення відомостей з історії України відбувається завдяки читанню й аналізу народних легенд і переказів, літописного й ілюстративного матеріалу про визначальні історичні події та видатні постаті в історії країни тощо.

Принцип європеїзму, за визначенням М. Стельмаховича, ґрунтується на репрезентативності й поширеності української мови серед інших мов світу [9]. Основні ідеї цього принципу втілюються завдяки опануванню молодшими школярами усього багатства мовленнєвих засобів і розмаїття виражальних можливостей української мови, усвідомленню ними її краси та милозвучності й застосуванню її норм у всіх сферах сучасного життя.

Оскільки народознавчі засоби слугують джерелом етнознань та зразковим матеріалом у формуванні мовленнєвої поведінки учнів, дотримання принципу європеїзму в початковій школі, зокрема у ході організації позакласної народознавчої діяльності з розвитку мовлення, допоможе, на

нашу думку, сформувати у свідомості молодших школярів переконання щодо престижності української мови та сприятиме подоланню стереотипів у сприйманні її сучасною молоддю, яка вважає рідну мову непрестижною, «немодною», «сільською» тощо.

Принцип єдності, наступності й спадкоємності поколінь коріниться на вивченні мови як геніального здобутку етносу, що створюється упродовж століть. Ґрунтується він, як зазначав М. Стельмахович, на активному використанні у мовленні традиційних, перевірених віками мовних одиниць; опануванні учнями кращих взірців української мови; попередженні й усуненні мовних покручів, суржикових елементів, штампів; збереженні її «чистоти» та розвитку мовних традицій [9]. Традиційні правила спілкування і засоби мовлення збережені в народній дидактиці, а тому застосування цього принципу є шляхом до досягнення своєрідності мовлення, чим забезпечується спадковість етномовної єдності.

Принцип урахування регіонального, місцевого та домашнього (родинного) мовного середовища відображає особливості мовного оточення учнями початкової школи. Ним зумовлено залучення краєзнавчого матеріалу з опертям на діалектні елементи української мови. Основних положень цього принципу свого часу дотримувався І. Огієнко.

Залучення учителем початкової школи краєзнавчого матеріалу під час позакласної роботи передбачає ознайомлення учнів з діалектною лексикою, якою послуговуються у мовленні люди певного краю. Це сприятиме тому, що молодші школярі сприйматимуть і вважатимуть діалектизми як своєрідні й особливі слова, що урізноманітнюють і збагачують рідну українську мову.

Духовна і матеріальна культури українців є самобутніми в кожному етнічному регіоні нашої країни. Тому при організації позакласної народознавчої діяльності вчителю початкової школи доцільно враховувати принципи краєзнавчого та регіонального підходів у ході ознайомлення молодших школярів із народознавчим матеріалом.

Для організації роботи з розвитку мовлення молодших школярів у процесі позакласної народознавчої роботи вважаємо доречним застосування загальнодидактичного принципу міжпредметних зв'язків (О. Біляєв, І. Бугайов, Л. Варзацька, С. Гончаренко, В. Мельничайко, М. Пентиліук, Г. Передрій, Л. Рожило та інші), зв'язки наявні майже в усіх навчальних предметах початкової школи та в позакласній виховній діяльності.

Означені принципи народної педагогіки й етнолінгводидактики вчителю початкової школи необхідно поєднувати у позакласній народознавчій діяльності з урахуванням вікових, психофізичних особливостей дітей молодшого шкільного віку; у супроводі ігрових методів, що є особливо

важливим у початкових класах; у зв'язку з уроками української мови з урахуванням комунікативної спрямованості навчально-виховного процесу, чим забезпечується виконання завдань початкової мовної освіти; із наданням можливості кожному учневі самостійно обрати вид позакласної діяльності й визначити свою роль у ній за вподобаннями і нахилами, тобто, необхідно враховувати спеціальні принципи позакласної роботи з української мови: ініціативності й самодіяльності; зв'язку з уроками української мови; свідомості; комунікативної спрямованості; диференціації та індивідуалізації; розважальності; поєднання різних форм діяльності; доступності; добровільності.

Важливою особливістю позакласної народознавчої роботи з молодшими школярами є та обставина, що вчитель залучає до різних її форм своїх колишніх вихованців, які навчаються у середній та старшій ланках школи. Вони стають помічниками свого першого вчителя та режисерами позакласних заходів. У такий спосіб вчитель практично здійснює наступність у навчанні та вихованні й забезпечує її впродовж своєї педагогічної діяльності в школі, спостерігаючи за розвитком і вдосконаленням мовлення своїх колишніх учнів.

Багатоманітність змісту позакласної народознавчої діяльності вчителя початкової школи, що впливає із мети і завдань мовленнєвого розвитку молодших школярів, закономірно потребує різноманітності методів, прийомів та форм її здійснення.

Основними способами виконання завдань мовленнєвого розвитку молодших школярів у процесі позакласної народознавчої роботи, як було зазначено вище, є методи мовленнєвої діяльності: імітативний, комунікативний та конструктивний – і народознавчі: словесні, практичні, ігрові, наочні.

Українська народна педагогіка послуговується трьома формами організації виховання: індивідуальною, груповою і фронтальною (або масовою), що зумовлює широке залучення виховного досвіду народної педагогіки до здійснювання позакласної роботи народознавчого спрямування.

На основі узагальнення методичної літератури та наукових досліджень І. Безрукової, Т. Дем'янюка, С. Домбровського, І. Лопушинського, Л. Полєвікової, З. Сергійчука, Р. Скульського, К. Слесик, В. Страшного, В. Стрельчука, Т. Черніговця, Г. Шаха та інших учених і практичного досвіду позакласної діяльності початкової школи доходимо висновку про те, що видами індивідуальної форми позакласної народознавчої роботи з розвитку мовлення молодших школярів можуть бути індивідуальні заняття з окремими учнями для відпрацювання вимови, формування артикуляційного апарату, розвитку фонематичного слуху; пошукова народознавча робота – запис коласанок і забавлянок від бабусь; здійснення невеликих лінгвістичних досліджень;

індивідуальні доручення учням у ході підготовки до масових позакласних заходів: оформлення запрошень чи привітань тощо.

Визначено, що серед видів групової форми організації позакласної діяльності з розвитку мовлення учнів початкової школи особливо результативними є інтегровані позакласні заняття народознавчого спрямування з української мови та гурток української мови народознавчого спрямування.

Серед видів масової форми поширеними у практиці позакласної роботи є народознавчі свята, календарні обрядодіяння, родинні зустрічі, літературно-музичні композиції, ранки, мовні курси, екскурсії тощо.

Згідно зі сформованими критеріями до змісту і форм організації народознавчої роботи в школі та моделі шкільного народознавства й на основі опрацьованих народознавчих, методичних джерел, висновків наукових досліджень щодо необхідності й доцільності застосування народознавчих засобів у навчально-виховній роботі вчителя початкової школи з молодшими школярами, визначено основні напрями позакласної народознавчої діяльності, впровадження яких має забезпечити мовленнєвий розвиток учнів початкової школи. Такими напрямками стали: виховання любові до рідної мови на основі народних традицій, звичаїв, обрядів і свят; розвиток мовлення та культури спілкування молодших школярів у процесі ознайомлення з народними традиціями; опанування власне української лексики у процесі ознайомлення учнів з історією, мистецькою спадщиною та ремеслами українців; ознайомлення з діалектами й опанування топонімів рідного краю на основі застосування літературно-краєзнавчого матеріалу; формування мовленнєвих умінь молодших школярів засобами народного календаря; увиразнення мовлення учнів початкової школи засобами української народної творчості, дитячого фольклору; збагачення лексики молодших школярів у ході народних ігор; розвиток образного мовлення учнів у процесі поглиблення їх знань про українську народну символіку; виховання побутової та мовленнєвої культури молодших школярів на прикладах родинних традицій та оберегів. Запропоновані напрями є орієнтовними й динамічними, можуть розширюватися та доповнюватися вчителем початкової школи відповідно до визначеної мети.

Висновки. Мова може бути яскравим маркером ідентичності для одних людей чи етносу в цілому і не бути таким для інших. Асоціація між мовою й ідентичністю залежить від соціального контексту, в якому перебуває певна етнічна група.

Можна зробити висновок, що національно-культурна ідентичність набувається шляхом поступової участі людини в культурному світі, і кожна діяльність цього процесу відповідає своїй формі

і змісту культурної діяльності, яка здійснюється з урахуванням особливостей особистісного розвитку і вимог суспільства.

Національно-культурна ідентичність проявляється як спільнота «світогляду», відчуття приналежності до історико-культурного фундаменту. Потреба у власності є одним з основних елементів структури особистості.

Питання формування національно-культурної ідентичності залишається актуальним для збереження держави та захисту власної незалежності на геополітичній арені та головної ролі сім'ї у її формуванні, збереженні та передачі, духовній та матеріальній спадщині, значенні та вищих цінностях.

Національно-культурна ідентичність українців проявляється суб'єктивним досвідом приналежності до українського народу, нації, свідомим прийняттям її культурних і моральних цінностей, що характеризуються виявленням і формуванням відповідної національної концепції.

Таким чином, процеси культурно-етнічної соціокультурної ідентифікації передбачають соціальну індивідуалізацію у людини, його бажання зберегти унікальну особистість. Один з одним.

Отже, позакласна народознавча робота з розвитку мовлення у початкових класах – це різноманітна, гнучка, багатоаспектна навчально-виховна діяльність учителя початкової школи та учнів, що здійснюється у вільний від уроків час у різних формах із застосуванням народознавчого матеріалу; ґрунтується на принципах народної дидактики; покликана сприяти мовленнєвому розвитку молодших школярів, системному збагаченню їхнього мовленнєвого та соціокультурного досвіду народознавчими знаннями та лексикою; враховує потреби учнів у спілкуванні та пізнанні нового й відбувається за умов їх добровільної участі, що забезпечує високу мотивацію до навчання; пов'язана з навчально-виховним матеріалом уроків української мови; охоплює різні види мовленнєвої діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Духнович О. Народна педагогія. Вибрані твори / під ред. Д.М. Федак. Ужгород: Закарпаття, 2003. 566 с.
2. Жмуд Н.В. Народна педагогіка як етноформуючий чинник: Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.05. НАН України. Ін-т мистецтвознав., фольклористики та етнології ім. М. Рильського. К., 2005. 20 с.

3. Історія педагогіки та освіти. Від зародження виховання в первісному суспільстві до кінця ХХ століття: навчальний посібник для педагогічних навчальних закладів / За заг. Ред. Акад. А. І. Піскунова. 3-е вид.: ТЦ Сфера, 2007. 496 с.

4. Лопушинський І. Формування національного менталітету – нагальне завдання сучасної Української держави. Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. 2006. № 3. С. 207-213.

5. Матвієнко О.В., Силенко Н.І. Вплив української народної педагогіки на формування національно-культурної ідентичності учнів молодшого шкільного віку. http://innovpedagogy.od.ua/archives/2022/44/part_1/36.pdf

6. Матвієнко О.В., Губарева Д.В. Особливості формування ціннісного ставлення до людини у дітей молодшого шкільного віку (виховні заходи і батьківські збори (1-4 класи). Київ: видавництво Ліра-К, 2021. 112 с.

7. Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилістика української мови: Підручник. К.: Вища школа, 2003. 462 с.

8. Про національно-патріотичне виховання у закладах освіти у 2019/2020 навчальному році. Лист МОН № 1/9-523 від 16.08.19 року. – Режим доступу: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/65422/

9. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка: Навчально-методичний посібник. К.: Віпол, 1997. 232 с. Режим доступу: http://pedagogy.lnu.edu.ua/departments/pedagogika/library/stelmahovych_narped.pdf

10. Сухомлинський В.О. Як учити своїх вихованців виховувати самих себе. Вибрані твори. К.: Радянська школа, 1977. Т. 4. 145 с.

11. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину. Сто порад учителю. Вибрані твори в 5 томах. К.: Радянська школа, 1976. Т. 2. 630 с.

12. Ушинський К.Д. Народність у громадському вихованні. Вибрані педагогічні твори. У 2-х т. / За ред. О.І. Піскунова та ін. Т. 1. К.: Радянська школа, 1983. С. 43 – 103.

13. Ушинський К.Д. Рідне слово. Вибрані педагогічні твори. К.: Просвіта, 1968. С. 326.

14. Чепіль М.М. Теорія і практика формування національної свідомості дітей та молоді Галичини (друга половина ХІХ – перша третина ХХ ст.): монографія. Дрогобич: Відродження, 2001. 503 с.

15. Matviienko O., Scyhmeystryh O. Multicultural upbringing of primary school children in the conditions of ukraine's euointegration. (полікультурне виховання дітей молодшого шкільного віку в умовах євроінтеграції України). *World scientific extent: Collection of scientific articles*. Agenda Publishing House, Coventry, United Kingdom, 2017. P. 410-415.